

PLACE APPELLATIVES AND PLACE NAMES IN ROMANIAN. SPECIAL ATTENTION PAID TO THE TOPONYMS OF BISTRA AND SEBEȘ VALLEYS (CARAȘ-SEVERIN COUNTY)

Diana BOC-SÎNMĂRGIȚAN

“Victor Babeș” University of Medicine and Pharmacy, Timișoara

Abstract: Even if the opinions of experts do not unanimously agree on the relation between the place names and the place appellatives, they agree to the idea that they fulfill the same communicative function in the Romanian language. The place names of the area of Bistra and Sebeș valleys represent an integral part of the Romanian toponymy and they do not differ much of the toponymic structures existing on the entire territory where Romanians lived and are living now. They are the living proof of the life continuity on these lands. This article wishes to emphasize once more the importance of a semantic classification in the toponymy study. For that, aspects connected to the meaning of place appellatives, toponymy metaphor, issues of conversion or tautologies in the toponymy, as well as the single or polisemantics of place appellatives will be discussed. All such issues are connected to the concern micro-area, the beautiful realm of my childhood.

Keywords: place appellatives, classification, semantics, toponymy, Bistra and Sebeș valleys.

Introducere

Importanța termenilor entopici¹ și mai ales relația dintre entopic și toponim au suscitât interesul a numeroși toponomaști², lucrările lor devenind indispensabile oricărui lingvist preocupat de studiul toponimiei.

Începem demersul nostru cu un citat, raportându-ne la unul dintre marii onomaști pe care lingvistica românească l-a avut de-a lungul timpurilor, Iorgu Iordan: „Foarte multe toponimice există ori au existat ca nume apelative în limba de toate zilele. Este clar că izvorul lor trebuie căutat totdeauna și fără nicio șovăire în lexicul vorbirii curente. Prin urmare, indiferent de originea lingvistică, aceste numiri trebuie tratate la fel ca elementele lexicale propriu-zise, așadar, ca niște cuvinte românești cu sens strict. Căci numai după ce au ajuns să le întrebuițeze cu valoare de nume apelative, au putut românii să le extindă uzul, folosindu-le, în aceeași vreme, cu ambele valori, de cuvinte obișnuite și de toponimice. Singura interpretare justă care trebuie dată acestui fapt este că transformarea în toponimice a unor asemenea cuvinte este opera populației majoritare din partea locului, așa cum o cunoaștem din timpuri mai mult ori mai puțin apropiate de cele actuale” (Iordan 1963, p. 7). Articolul de față își propune să sublinieze o dată în plus importanța unei clasificări semantice în studiul

¹ Înțelegând prin termeni entopici „acele cuvinte care sunt în legătură cu situația tipografică, cu hidrografia locală, cu expunerea către soare, cu așezările omenești și cu alte fenomene geografice ale solului” (Anton Oprescu, *Observații asupra toponimiei populare*, în „Geopolitica și geoistoria”, II, 1942, p. 80-81. Termenul *entopic* a fost impus de T. Porucic în *Lexiconul termenilor entopici din limba română* (este vorba despre Basarabia), Chișinău, 1931. Gh. Bolocan, în *Dicționarul entopic al limbii române*, p. 67-68, face o clasificare a termenilor entopici în: termeni generali, întâlniți în limba literară și în majoritatea graiurilor române precum: *apă, coastă, deal, luncă, munte, poiană, vale* etc.; termeni folosiți în limba literară și în unele graiuri, cu sens diferit, însă; termeni dialectali, care sunt cunoscuți doar local.

² Sextil Pușcariu, Nicolae Drăganu, Emil Petrovici, G. Giuglea, V. Bogrea, I-A Candrea, Ovid Densusianu, Iorgu Iordan, Mircea Homorodean, Dumitru Loșonți, Șt. Pașca, Vasile, Frățilă, Vasile Ioniță, Gheorghe Bolocan, Vasile Țâra, Viorica Goicu, Rodica Suflețel, Teodor Oancă, Ion Toma etc., v. *Introducere* la DTRO, vol. I, p. 5-62 care citează numele a numeroși lingviști care au fost și sunt preocupați de toponimie.

toponimiei. În acest sens se vor avea în vedere aspecte legate de sensul apelativelor topice, metafora ca mijloc lingvistic și stilistic în toponimie, probleme legate de aspectul conversiei sau a tautologiilor în toponimie, precum și a mono- sau polisemantismului apelativelor topice ce stau la baza numelor de locuri dintre zona depresionară Caransebeș și depresiunea Hațegului, de o parte și de alta a văilor Bistra și Sebeș, principali afluenți ai Timișului.

Clasificarea semantică în studiul toponimiei

Raportul dintre înțelesul numelui propriu și cel al numelui comun a suscitat interesul a numeroși specialiști³, lucrările lor devenind puncte de referință pentru orice cercetător în domeniu. Varietatea formelor de relief ce se desfășoară de o parte și de alta a râurilor Bistra și Sebeș, a dus la o terminologie entopică deosebit de bogată, în mare parte comună cu celelalte zone geografice, putându-se remarca faptul că superioritatea numerică o dețin apelativele topice⁴ care fac trimitere la relieful accidentat specific zonei de interes (*deal, muchie, pârâu, izvor, vale*). Așa cum se va putea observa din cele ce urmează, toponimele noastre se caracterizează prin diversitate, astfel încât o analiză diacronică a lor ar scoate în relief diferitele etape ale toponimizării, iar o analiză tipologică a acestora ar releva limba vorbită permanent de români. O importanță sporită trebuie acordată însă clasificării semantice⁵. Conținutul semantic al toponimului ajută la o mai bună cunoaștere, „cu un cuvânt, în toponimie se oglindește întregul fel tradițional de viață al unui popor, inclusiv cultura sa materială și spirituală” ține să sublinieze M. Homorodean, atrăgând atenția asupra caracterului „motivată local” al toponimelor care, spune el, „departe de a fi create la întâmplare, descriu, într-un fel sau altul, locurile pe care le desemnează” (Homorodean 1980, p. 20, 30). Sigur că părerile toponomaștilor nu pot fi în unanimitate aceleași, iar dacă pentru unii „principalul element coordonator care determină locul cuvântului în vocabular este sensul lexical” (Bucă, Evseev 1974, 66) pentru alții această premisă nu poate fi aplicată în domeniul toponimiei pentru că, spun ei, numele proprii, unde includem și toponimele, nu au sens lexical, deoarece ele nu exprimă noțiuni, ci îndeplinesc doar funcția de identificare⁶. Păreră greșită, susține V. Ioniță, care vede în toponim un cuvânt născut din lexicul limbii române și care, prin urmare, aparținând limbii, nu ar putea fi analizat „altfel decât așa cum este analizat oricare element de lexic, chiar dacă uneori evoluția numelor proprii este diferită de cea a numelor comune” (Ioniță 1982, p. 88). Alți lingviști care s-au aplecat asupra acestor probleme nu neagă aportul unui astfel de criteriu – semantic, dar nici nu-i acordă o atenție prea mare pentru că, spun ei, din punctul de vedere al analizei lingvistice, ceea ce interesează în mod deosebit ar fi nu

³ Vezi Viorica Răileanu. 2014. *Sensul numelui propriu în raport cu cel al numelui comun corespunzător*, în LR, Nr. 2, anul XXIV, I. Toma. 1995. *Formula semantică a numelui propriu*, în SO, I, p. 103-110; Graur Bogdan. 1991. *Nume de locuri și apelative topice din Ardeu-Geoagiu, jud. Hunedoara*, în AUT, 29, p. 77-86, A. Rezeanu. 1987. *Motivație și arbitrarie în toponimie*, în „Orizont”, nr. 7, p. 2-3, Viorica Goicu. 1983. *Despre raportul dintre apelativ și toponim în Banat*, în CCS, nr. 1, p. 47-54; Emilian N. Bureștea. 1975. *Unele aspecte ale relației dintre toponimic și apelativ în toponimia din Oltenia*, în LR, nr. 3, p. 207-214, Viorica Florea. 1975. *Raportul dintre înțelesul numelor de locuri și cel al numelor comune corespunzătoare*, în LR, XXIV, nr. 3, p. 215-220, idem 1974. *Contribuții la înțelesul numelor proprii*, în LR, nr. 5, p. 403-408. Încercările acestor toponomaști de a demonstra existența unor relații semantice, fie că e vorba de sinonimie, omonimie sau antonimie sunt numeroase, iar soluțiile privind compatibilitatea între determinat și determinant sunt multiple – de la negarea totală a sensului numelor proprii, considerate „etichete mentale”, până la atribuirea unui sens infinit, vorbindu-se chiar de așa-zisa deonimizare sau trecerea numelui propriu în categoria celui comun.

⁴ În literatura de specialitate sunt folosiți diferiți termeni pentru a desemna numele ce stau la baza formării toponimelor: *termeni entopici, termeni geografici, termeni geografici populari, termeni geografici locali, apelative topice* etc., sinonimia dintre aceștia nefiind întotdeauna perfectă (cf. Bolocan 1975, Eremia 2006).

⁵ Problema clasificării toponimelor a făcut obiectul de studiu a numeroși toponomaști, modele și sugestii neîncetând să apară. Cf. în acest sens articolul lui Ionel Boamfă. 2003. *The historical stratification of the toponymy*, în *The reconsideration of the geographic approach in the context of globalization. The 5th Edition of the Regional Conference of Geography*, Timișoara, Ed. Mirton, p. 457-475.

⁶ Vezi Viorica Florea. 1972. *Despre înțelesul numelor proprii*, în CL, XVII, nr. 1, p. 169-171.

particularitățile lexico-semantice, care ar avea o importanță secundară, ci formații toponimice⁷. Iorgu Iordan în *Toponimia românească*, mărturisește că o clasificare semantică le-ar „întrece cu siguranță, sub raportul cantitativ, pe toate celelalte socotite împreună”, atrăgând totodată atenția asupra importanței acestui criteriu, semantic: „Ceea ce la om constituie trăsătura exterioară predominantă, menită să atragă atenția semenilor săi și să-i definească oarecum în ochii acestora, este, în domeniul care ne preocupă aici, natura fizică a locului” (Iordan 1963, p. 18-20).

Apelative topice versus toponime în microzona de interes

Reprezentând o parte integrantă a toponimiei românești, numele de locuri din zona văilor Bistra și Sebeș nu se diferențiază prea mult de structurile toponimice existente pe întreg teritoriul unde au trăit și trăiesc românii.

Analizând structura numelor de locuri vom observa că, într-o majoritate covârșitoare, acestea au la bază un apelativ pe care îl numesc fie direct, fie prin intermediul unui nume de persoană, transferul de elemente⁸ dintr-un domeniu în celălalt fiind unul permanent. Explicația este simplă, dacă ne gândim că multe nume de locuri au fost date după cel al proprietarului⁹, al cărui nume, în timp, și-a pierdut funcționalitatea, continuându-și existența la un alt nivel, cel al toponimiei. Acest procedeu este cunoscut în literatura de specialitate sub numele de conversie toponimică¹⁰. Toponimizarea antroponimelor reprezintă o modalitate fundamentală cu precădere în toponimia minoră, toponime precum: *Baca* (Var), *Baieru* (Bor), *Cuntu* (Bor), *Malingea* (Bcv), *Malița* (Bor) etc. au devenit prin transonimizare nume de locuri. Între antroponimele intrate în toponimie se numără și cele provenite din apelative, astfel încât ne este foarte greu să stabilim dacă toponime ca: *Mălin* (Bor), *Corcanu* (Glb), *Găina* (Bor), *Mânzu* (M) etc. trebuie raportate la un apelativ sau la un antroponim, realitatea locală coroborată cu documentele istorice, precum și abordarea unor perspective diverse (istorico-sociale, geografice, etnografice etc.) vor conduce spre emiterea unei ipoteze concrete „cu cât o cercetare coboară spre obârșia faptelor istorice, cu atât analiza numelor de persoane și de locuri are șansa a se apropia de adevăr, deoarece fiecare nume este produsul istoriei, dar în același timp, și numele are o istorie care îi este proprie” (Goicu 2001, p. 6). Cea mai mare parte a antroponimelor care stau la baza toponimelor din localitățile noastre provin din supranume¹¹ și porecle¹², devenite ulterior nume de familie.

De multe ori relația dintre entopic și determinant (este vorba despre toponimele compuse¹³) est ilogică, astfel, în *Fața Velica*, deal în localitatea Cireșa, apelativul *față* a ajuns, prin conversie toponimică, să preia funcția entopicului *deal*, înlocuindu-l. Presupunem că inițial numele locului a fost **Fața (Dealului) Velica*, iar mai apoi, din dorința de simplificare, localnicii l-au numit simplu – *Fața Velica*. Astfel de exemple sunt numeroase în zona anchetată: *Dosu Borlovii* (Bor) – „pădure de foioase”, *Dosu Jurmii* (Bor) – „față de deal cu

⁷ Vezi Rodica Suflețel, *Structura numelor de locuri în zona munților Cernei*, în SO, p. 267, apud Ioniță, *Structură și sistem în toponimie*, în Ioniță 1982, p. 88.

⁸ Cf. articolul lui Gh. Bolocan. 1967. *Transferul de nume în toponimie*, în SCL, XXVIII, nr. 2, p. 171-180.

⁹ „În România întâlnim la tot pasul sate numite după moșul sau ceazul întemeietor sau după proprietarul feudal. La fel și munții și cursurile de apă au nu arareori un nume format dintr-un nume de persoană” (Petrovici 1970, p. 300).

¹⁰ Cf. I. Toma. 1999. *Etimologia toponimică. I. Elemente românești*, în SCO, nr. 4, p. 16.

¹¹ Teodor Oancă, într-una din lucrările sale fundamentale, definește supranumele ca fiind „numele complementar atribuit unei persoane care, prin prelucrarea lui de către colaterali acestuia sau descendenți funcționează ca nume de familie neoficializat” (Oancă 1996, p. 11-12).

¹² Înțelegând prin poreclă „codificarea printr-un nume comun a unei particularități fizice, psihice, morale sau de comportament care caracterizează o persoană, căreia i se atribuie acest nume” (Oancă 1999, p. 44).

¹³ Gh. Bolocan le numește toponime analitice, cele compuse fiind în număr mic referindu-se la modele străine, *Ibidem*, p. 25.

pădure de foioase”, *Fața lu Bălaci* (Bor) – „față de deal cu pădure de foioase”, *La Gura Porcului* (RusM) – „deal” etc.

Raportul dintre determinant și entopic se face în funcție de natura determinantului, care poate să fie:

a) **apelativ**, caz în care va exprima o caracteristică a locului: conținut, situație, dimensiune, culoare etc.: *Cracu cu Gorunu* (Glb) „deal pe Valea Ponorna”, *Ieruga de la Moară* (Măg) – „canal ce duce la moară”, *Hucu Mare* (Măr) – „cascadă pe râul Șucu”, *Dealul Negru* (M) – „deal cu pădure de brad pe valea râului Nermeș, cu o pantă mare și neguroasă”, *Pietrele Albe* (Bor) – „gol alpin și izvor, izvorăște din Pietrele Albe” etc.;

b) **toponim**, iar în acest caz va exprima apartenența sau poziționarea: *Fântâna de la Biserică* (Cir) – „fântână”, *Izvorul de la Mijlocu Plaiului* (Bor) – „izvorăște de la locul numit Mijlocu Plaiului și se varsă în Sebeșel” etc.;

c) **antroponim** și atunci va exprima un raport de proprietate: *Fețele lu Buștă* (M) – „fânețe pe valea râului Slatina”, *Poiana lu Drăgălină* (Bor) – „proprietate privată, fânețe” etc..

Toponime ca *Deal*, *În Deal*, *Pe Deal*, sunt toponime simple¹⁴ a căror funcție este de individualizare a locului respectiv, existând un singur *deal* este normal ca el să se numească simplu: *Deal* (Dlc) (TRu) – „deal cu teren arabil”, *La Deal* (Ciut) – „teren în pantă” sau *În Deal* (Vos) – „coastă cu fânețe și grădini”. Dacă în perimetrul aceleiași localități se mai află și alte realități geografice desemnate prin același entopic, acesta va fi derivat cu un sufix diminutival (în cazul în care *dealul* este mai mic): *Deluț* (TRu) – „deal cu teren arabil”. În cazul în care *dealul* este mai mare se va apela la un augmentativ (astfel de situații neînregistrându-se în perimetrul localității în discuție aici) sau i se va adăuga un alt toponim (*Dealul Turnului* (TRu) – „deal”), apelativ, nume de grup (*Dealul lu Turneni* (TRu) – „deal”) sau antroponim (*Dealul Pleșii* (TRu) – „deal”). De multe ori ideea de „minor” respectiv „major” pe care derivatele diminutive/augmentative toponimice ar trebui să o exprime nu corespunde realității geografice. Este cazul numelor de locuri diminutive/augmentative al căror nume topic de bază nu există în nomenclatura geografică. În astfel de situații, fie toponimul primar a existat cândva, dar a dispărut cu timpul, fie, din motive uneori greu de stabilit, apelativul a circulat sub aspectul lui diminutival, aceste diminutive fiind considerate diminutive autentice¹⁵. Un loc aparte în derivarea toponimică o constituie categoria numelui de grup¹⁶, care poate fi folosit pentru orice grup social unitar, indiferent de criteriul după care este stabilit acel grup, după apartenența la o anumită așezare omenească, la o persoană sau la organizații politice sau culturale. Toponime precum: *Pârâu Cengăillor* (Bcv) – „afluent al Bistrei” *Stâna Drăghicionilor* (Măg) – „stână”, *Cărpiniș* (Băț) – „teren în pantă cu tufe de carpen” sau *Socetu* (Măg) – „munte” au în componența lor nume de grup.

Despre semantismul apelativelor topice

Problema mono- sau polisemantismului termenilor entopici ridică numeroase semne de întrebare. Este sau nu polisemantic un termen (referindu-ne aici la formanții toponimice) cu mai multe sensuri foarte apropiate? Vom lua spre exemplificare apelativul *cioacă*, termen folosit în toată țara, care intră în componența mai multor nume topice ce desemnează realități

¹⁴ După A. Eremia, sunt simple toponimele formate dintr-un singur morfem toponimic, fie că sunt alcătuite numai din tema cuvântului etimon, fie din tema lui și o terminație sau un afix toponimic sau netoponimic, apud. Frățilă 2002, p. 183.

¹⁵ V. Adela Stancu. 2002. *Toponime diminutive*, în SCO, nr. 7, p. 197, cf. în acest sens și Frățilă 2002, p. 189-190.

¹⁶ Termenul a fost introdus în literatura de specialitate de Gh. Bolocan. 1976. *Categoria nume de grup în toponimie*, în LR, XXV, nr. 1, p. 89-98, discuția fiind lărgită de autor în *Introducere* la DTRO, I, 27-45: „Termenul «nume de grup», față de alți termeni întâlniți în literatura de specialitate (nume de locuri, supranume colective) este mult mai larg, putând fi folosit pentru desemnarea oricărui grup social stabilit după apartenența la un anumit loc, persoană organizație politică, culturală, curente culturale sau filozofice etc.” (v. DTRO, I, p. 27).

diferite. DA dă următoarele definiții acestui apelativ: „deal”, „înălțime”, „vârf de deal”, „vârf de munte”, „deal mare rotat la vârf care întrece în înălțime toate dealurile dimprejurul lui”, „deal mic cu coama rotundă deasupra altui deal”, „vârf de munte de unde s-a tăiat pădurea”, „deal sterp”. Analizând toponimele văilor Bistra și Sebeș care au în componența lor acest apelativ, vom regăsi aceste definiții:

„deal”: *Cioaca Mare* (Glb), *Cioaca cu Gardu* (Bcv), *Cioaca Varnițelor* (Obr), *Cioaca Țării* (OR);

„deal ascuțit”: *Cioaca* (Mal).

„vârf de deal”: *Cioaca cu Mesteceni* (Băț), *Cioaca Modușului* (Bcv), *Cioaca Înaltă* (Bcv);

„deal mare rotat la vârf care întrece în înălțime toate dealurile dimprejurul lui”: *Cioaca Mare* (Dlc).

„culme de deal”: *Cioaca cu Piatră* (M);

„cunună de deal”: – *Cioaca Popii* (Băț);

„vârf de munte”: – *Cioaca Pietrii* (RusM), *Cioaca Hotarului* (Măr);

„pășune montană”: – *Cioacele* (M);

Într-adevăr există diferențe semantice cu privire la sensurile apelativului *cioacă*, dar ele sunt minore, localnicii înțelegând în mod diferit noțiunile de *deal* și de *munte*. Neputând face o distincție netă între cele două realități geografice, la fel de bine *Cioaca Înaltă* (Bcv) poate fi vârf de munte, iar *Cioaca Hotarului* (Măr) vârf de deal, excluzând astfel posibilitatea polisemantismului apelativelor topice.

De multe ori întâlnim în toponimie anumiți termeni entopici al căror sens nu mai este cunoscut de către locuitori, aceștia au existat cândva în limba literară, dar nu au fost conservați decât în toponimie. Problema tautologiilor în toponimie, care a suscitat puncte diferite de vedere pentru mai mulți lingviști¹⁷, poate fi explicată prin acest fapt. Înainte de a vorbi despre existența unei tautologii la nivelul toponimiei, trebuie să ne asigurăm că atât sensul, cât și etimologia sunt corecte. În *Introduce* la DTRO, vol. I, Gh. Bolocan¹⁸ conchide că în toponime ca *Dealul Tâlva*, *Dealul Piscu Corbului*, *Dealul Cucuiu cel Mare*, *Dealul Piatra Mare*, nu poate fi vorba despre tautologie pentru că, cel de-al doilea termen al toponimului compus este un toponim preexistent formării actualului toponim¹⁹. Criteriul de bază în alegerea numelor de locuri îl constituie semantica, care joacă un rol deosebit de important în momentul formării acestora: „Instabilitatea sensului duce la distrugerea monosemantismului toponimelor, având drept efect slăbirea legăturii semantice dintre nume și obiect” (Frățilă 2002, p. 185). Cu timpul sensul se perimează, toponimului rămânându-i doar funcția de individualizare. Acest fapt demonstrează că tautologiile toponimice nu pot fi explicate în plan semantic, ci doar formal.

Este cunoscut faptul că limba literară se află într-o mișcare continuă, fiind deschisă mereu inovațiilor astfel că anumiți termeni, uzuali cândva, au ajuns să fie secundați de alți termeni care să desemneze aceeași realitate și care, până la urmă, i-au și înlocuit. Toponimia joacă un rol important și în acest sens, devenind „arhiva-tezaur” a unor cuvinte dispărute din limba literară care au putut fi păstrate doar prin intermediul numelui de loc. Raportându-ne la toponimele din microzona anchetată, respectiv la relația dintre acestea și sistemul entopic al limbii române am conchide că există:

¹⁷ Cf. Iorgu Iordan. 1951. *Tautologiile toponimice*, în „Buletin Științific”, I, p. 99 și 492; M. Homorodean. 1969. *Cu privire la tautologiile toponimice*, în SMO, p. 69-74; idem. 1970. *Tautologii toponimice propriu-zise sau aparente? (cu privire specială la toponimia românească)*, în ACILFR XII, vol I, p. 1143-1147; C. Săteanu, M. Homorodean. 1976. *Câmpuri semantice în sistemul denominativ al formelor de relief*, în SO, I, p. 17-38; Florica Dimitrescu. 1958. *Locuțiunile verbale în limba română*, București: EA, p. 57, V. Ioniță 1982, p. 88-98 etc.

¹⁸ Gh. Bolocan împărtășește părerea lui M. Homorodeanu și nu este de acord cu Iorgu Iordan.

¹⁹ Gh. Bolocan, *Introducere* la DTRO, I, p. 5-61.

a) cuvinte productive în limba literară: *deal, munte, vârf, poiană, culme, izvor, muchie* etc.;

b) cuvinte care se mai păstrează doar în grai: *aglică, bord, cotarcă, gâldău, imală, merez, obraț, peleg, pivă, progade, șumar, uiagă* etc.;

c) cuvinte al căror sens nu mai este cunoscut în prezent, ele fiind conservate doar în toponimie: *handră, părinc, potoc, pravăț, stur* etc.

Apelativele topice și mijloacele de expresie stilistică

Intrată mai nou și la nivelul limbajului științific pentru a acoperi „lacunele unui sistem lingvistic în criză de termeni pentru noile realități” (Roventă-Frumușani 2000, p. 126), metafora, ca mijloc lingvistic și stilistic, îi permite omului să-și exprime percepția față de natura exterioară. Problema metaforei în toponimie²⁰ a fost și ea dezbătută și uneori inexact explicată, generând de-a lungul timpului o serie de dezbateri. După unii cercetători acest fenomen al metaforizării s-ar produce doar la nivelul lexicului nu și la nivel toponimic, adică în momentul denominației propriu-zise, în timp ce alții prezintă această chestiune în mod contradictoriu²¹.

Numeroși sunt însă în toponimie termenii entopici care desemnează părți ale corpului omenesc și care, prin intermediul metaforei (v. Frățilă 2002, p. 185) sau a metonimiei, au ajuns să desemneze denumirea unor forme de relief. În arealul supus cercetării noastre astfel de apelative s-au dovedit a fi recurente: *cap, căpută, coadă, cot, covei, cur, dos, față, frunte, fund, gleznă, mijloc, vârf*. Entopicul *față*, spre exemplu, se găsește în nume de locuri ca: **Fața Albinii** (Bor) – „față cu pădure de foioase”, **Fața Bisericeuței** (M) – „față cu pădure de fag și brad pe dealul Prodanei, în apropiere de Culmea Bisăricuței”, **Fața Bordului** (Bor) – „față de deal cu pădure de foioase și conifere”, **Fața Borlovii Mari** (Bor) – „față cu pădure de foioase”, **Fața Borloviței** (Bor) – „față cu pădure de foioase” etc. Rolul folosirii acestui termen la nivelul toponimiei noastre este acela de a reda poziția față de soare, des folosit fiind și opusul său, *dos*, care denumește locurile aflate la umbră: **Calea Dosului** (Mal) – „drum”, **Dâmbu la Din Dos** (Var) – „parte de deal cu fânețe”, **Dos** (TRu) – „teren arabil”, **Dosu** (Var) – „fânețe”, **Dosu Alunului** (RusM) – „dos de deal”, **Dosu Beichii** (Băț) – „față de deal cu stână”, **Dosu Borlovii** (Bor) – „pădure de foioase”, **Dosu Borloviței** (Bor) – „pădure de foioase”, **Dosu Bradului** (RusM) – „față de deal pe Loznișoara”, **Dosu de la Gura Văii** (Măg) – „față de deal”, **Dosu de la Valea Mare** (Măg) – „față de deal”, **Dosu Dealului Mare** (Băț) – „dos de deal”, **Dosu din Pietroasa** (Măg) – „față de deal”, **Dosu din Valea Lupului** (Măg) – „față de deal”, **Dosu Jghiabului** (Cir) – „dos de deal”, **Dosu Jurmii** (Bor) – „față cu pădure de foioase”, **Dosu la Culmea Ursului** (Bor) – „pădure de foioase”, **Dosu lu Jgoriești** (Bor) – „față cu pădure de foioase”, **Dosu Măgăzâni** (Bor) – „pădure de foioase pe Valea de Rug”, **Dosu Mărăiacului** (Bor) – „pădure de foioase”, **Dosu Mărgănesc** (Vos) – „teren în pantă cu pășune”, **Dosu Muntelui** (Măg) – „față de deal”, **Dosu Padinii** (VB) – „față de deal spre Măgura”, **Dosu Popii** (Băț) – „față de deal”, **Dosu Râpilor** (Băț) – „dos de deal”, **Dosu Șopotului** (Dlc) – „față de deal”, **Dosu Vezii** (Bor) – „față cu pădure de foioase”, **În Dos** (Mal) (TRu) (Vos) – „față de deal”, **Mlaștina din Dos** (Var) – „fânețe”, **Pe Dosu Șopotului** (Dlc) – „drum”, **Pădurea Dosu Râului** (Bor) – „pădure de foioase”, **Sub Dos** (Var) – „față cu fânețe”, **Sub Dos la Balota** (Măr) – „poale de deal”.

Astfel de toponime redau poziția față de soare, față de anumite repere, față de alte toponime sau față de casa proprietarului, fiind create pe baza comparației dintre obiectele

²⁰ V. articolul Iustinei Burici, *Metafora în toponimie*, apărut în 2012 în Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „S. S. Nicolăescu-Plopșor”, nr. XIII, Craiova, p. 251-260.

²¹ Anatol Eremia, de pildă, subliniază că toponimele metaforice ar reprezenta „formații lexicale din limba comună”, dar în același timp precizează că toponime ca *Berbecii* „mobile”, *Burduhanul* „deal”, *Calul* „deal”, *Căldărușa* „vale” etc. ar fi luat ființă „prin metaforizare”. Originea acestor apelative se regăsește în graiul viu al vorbitorilor și ține de „limbajul afectiv sau expresiv” (Eremia 2006, p. 9).

geografice și cele care au ca punct de plecare termeni referitori la părți ale corpului omenesc. Originea acestor apelative trebuie căutată în graiul viu al vorbitorilor și ține de „limbajul afectiv sau expresiv” (Eremia 2006, p. 9) al acestora, devoalând atitudinea „subiectivă a poporului față de lumea fizică înconjurătoare, cum vede el lucrurile în mijlocul cărora trăiește și cum reacționează lingvistic atunci când nevoia de a le distinge unele de altele îi cere să le dea un nume” (Jordan 1963, p. 312).

Concluzii

Majoritatea toponimelor văilor Bistra și Sebeș au la bază un apelativ, iar superioritatea numerică o dețin entopicele care fac trimitere spre relieful accidentat, conturând astfel tabloul concret al acestui mediu natural și dând totodată expresie modului de viață al acestei așezări. Diversitatea reliefului face ca superioritatea numerică în compunerea numelor de loc să o dețină entopicele: *izvor* (aproximativ 5, 17% din întreaga masă toponimică), *pârâu* (cu aproximativ 4,56%), *deal* (cu aproximativ 3, 57%), *vale* (2, 40%) și *muchie* (1, 57%). Cele mai multe apelative topice compun subcategoria fitonimelor, cu 65 de entopice. Odată intrate în toponimie, aceste apelative vor îndeplini funcția de individualizare a locului, legătura semantică dintre nume și obiect slăbindu-se. În noua lor funcție, ele nu vor mai intra în relații semantice obișnuite ca și cuvintele comune și, deși vor lăsa impresia de polisemantism, aceste apelative topice sunt monosemantice, iar tautologiile toponimice nu pot fi explicate în plan semantic, ci doar formal.

Raportându-ne la ele ca la o adevărată arhivă a lexicului specific subdialectului bănățean, ele pot confirma productivitatea unor mijloace de formare a cuvintelor, completând astfel imaginea acestui procedeu. S-a putut observa că toponimele noastre au selectat din grai doar anumite mijloace, cărora le-a conferit o mai mare varietate, în timp ce altele sunt folosite doar sporadic, printr-un număr redus de formați. Întrebuințarea frecventă a sufixelor diminutive în denominația locurilor se datorează tendinței vorbitorilor de a diferenția un nume de loc față de altul, precum și influenței pe care o exercită un toponim asupra altuia, mai ales când locurile respective sunt foarte apropiate. Toponimele simple (primare sau secundare) prezintă cel mai înalt grad de toponimizare. Pentru o cât mai bună orientare în spațiu, localnicii au simțit nevoia să aducă informații suplimentare unui anumit loc, informații care cu timpul s-au concretizat devenind parte componentă a numelui topic. Astfel au luat naștere toponimele compuse, care se formează în cea mai mare parte pe baza toponimelor simple. Într-o asemenea structură (a toponimelor compuse) determinantul poate fi un *toponim*, un *antroponim* sau un *cuvânt comun*. Astfel toponimele cunosc, din acest punct de vedere, o istorie comună cu aceea a limbii, de la care împrumută și căreia îi împrumută o serie de elemente, între mijloacele de exprimare stilistică, remarcându-se, spre exemplu, metafora, ca mijloc lingvistic în producerea acestor nume.

Toponimele din zona văilor Bistra și Sebeș s-au format în decursul unui timp îndelungat și sunt capabile să reflecte nu doar particularitățile de limbă, natura spațiului pe care îl definesc sau condițiile social-culturale ale dezvoltării societății noastre, ci întreaga cultură a oamenilor care le-au dat naștere și care au scris și rescris prin ele istoria poporului și a limbii române.

Bibliografie selectivă

- Bolocan, Gheorghe, Sodolescu-Silvestru, Elena. 1995. *Dicționarul entopic al limbii române*, în SCO, Craiova, anul I, nr. 1, p. 67-185.
- Bucă, M., Evseev, I. 1976. *Probleme de semasiologie*, Timișoara: Ed. Facla.
- Bureștea, Emilian N. 1975. *Unele aspecte ale relației dintre toponimic și apelativ în toponimia din Oltenia*, în LR, nr. 3, p. 207-214.
- Eremia, Anatol. 2006. *Dicționar explicativ și etimologic de termeni geografici*, Chișinău: Știința.

- Florea, Viorica. 1972. *Despre înțelesul numelor proprii*, în CL, XVII, nr. 1, p. 169-171.
- Florea, Viorica. 1974. *Contribuții la înțelesul numelor proprii*, în LR, nr. 5, p. 403-408.
- Florea, Viorica. 1975. *Raportul dintre înțelesul numelor de locuri și cel al numelor comune corespunzătoare*, în LR, XXIV, nr. 3, p. 215-220.
- Frățilă, Vasile. 2002. *Studii de toponimie și dialectologie*, Timișoara: Ed. Excelsior Art.
- Goicu, Viorica. 2001. *Contribuții de onomastică istorică*, Timișoara: Ed. Augusta.
- Graur, Bogdan. 1991. *Nume de locuri și apelative topice din Ardeu-Geoagiu, jud. Hunedoara*, în AUT, 29, p. 77-86.
- Homorodean, Mircea. 1980. *Vechea vatră a Sarmizegetusei în lumina toponimiei*, Cluj-Napoca: Ed. Dacia.
- Ioniță, Vasile. 1982. *Nume de locuri din Banat*, Timișoara: Ed. Facla.
- Iordan, Iorgu. 1963. *Toponimia românească*, București: EA.
- Oancă, Teodor. 1996. *Probleme controversate în cercetarea onomastică românească*: Craiova, Ed. Scrisul Românesc.
- Oancă, Teodor. 1999. *Onomastică și dialectologie*, Craiova: Fundația Scrisul Românesc.
- Petrovici, Emil. 1970. *Studii de dialectologie și toponimie*, București: EA (volum îngrijit de I. Pătruț, B. Kelemen și I. Mării).
- Răileanu, Viorica. 2014. *Sensul numelui propriu în raport cu cel al numelui comun corespunzător*, în LR, Nr. 2, anul XXIV.
- Rovența-Frumușani, Daniela. 2000. *Argumentarea. Modele și strategii*, București: All.
- Toma, I. 1999. *Etimologia toponimică. I. Elemente românești*, în SCO, nr. 4, p. 15-26.

Sigle pentru localitățile anchetate

Băuțar = (Băț)	Obreja = (Obr)
Borlova = (Bor)	Ohaba = (O)
Bucova = (Bcv)	Oțelu Roșu = (OR)
Caransebeș = (Car)	Poiana Mărului = (PoiMr)
Cicleni = (Cic)	Preveciori = (Prev)
Cireșa = (Cir)	Rusca Montană = (RusM)
Ciuta = (Ciut)	Ruschița = (Rusț)
Cornișoru = (Crn)	Turnu Ruieni = (TRu)
Dalci = (Dlc)	Valea Bistrei = (VB)
Glimboca = (Glb)	Vama Marga = (VMg)
Iaz = (Iaz)	Var = (Var)
Măgura = (Măg)	Voislova = (Vos)
Mal = (Mal)	Zăvoi = (Zăv)
Marga = (M)	Zervești = (Zer)
Măru = (Măr)	Zlagna = (Zg)